

nosítását vázoló 165. ábrát, a radioaktív hulladék föld alatti tárolásának modelljét bemutató 167. ábrát, vagy a riolittufába vágott egri mélypincék alaprajzait és jellemző szelvényeit bemutató 177. ábrát. Az a meg nem nevezett személy, aki ezt a fejezetet egybeszerkesztette, minden dicséretet megérdemel.

A kötet utolsó fejezete a *Gazdaságföldrajzi adottságok* címet viseli, és öt szerző műve. Ugyanaz a gondom vele, mint az ötödik fejezettel: nem tudom, hogy miért került ebbe a kötetbe. Tudván, hogy a sorozat ötödik kötete a gazdálkodás kérdéseivel foglalkozik, bátorkodom azt kérdezni, hogy ezt a fejezetet miért nem oda tették? Szerintem a Tudománytár attól tudománytár (mint minden tár attól tár), hogy ott találjuk a dolgokat, ahová tartoznak.

Egészében véve a kötet legzavaróbb vonása az, hogy a fejezetek mellett nem látjuk a szerzők neveit. Egy hátul eldugott listából derül ki, hogy a hét fejezet közül hámat egy-egy szerző írt, viszont van két olyan fejezet

is, amelyben 13-13 szerző működött közre. Ez nem vall egységes szerkesztésre. A kötet végén található angol nyelvű összefoglalóban egyetlen oldalon sikerült több zavaró hibát is véteni. Ezt a szöveget valószínűleg nem látta nyelvi lektor. A „great number of information” fordulat olvasásakor megrémültem. Végül az irodalomjegyzék semmiféle elfogadott konvenciónak nem felel meg, és abszolút használhatatlan.

Hogyan is összegezzem? Adva volt a sorozatszerkesztő kitűnő koncepciója, kezünkben van a sorozat első kötete, és mi mégsem lehetünk boldogok, mert ennek a kötetnek a szerkesztése nem sikerült olyan jól, mint ahogyan a nagyigényű sorozat méltán megérdemelte volna. (*Glatz Ferenc főszerkesztő, Mészáros Ernő és Schweitzer Ferenc szerkesztők: Magyar tudománytár 1. Föld, víz, levegő. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, Budapest, 2002. 511 p.*)

Czelnai Rudolf
az MTA rendes tagja

Földes Anna: Az Irodalmi Ujság könyve

Végyes műfajú kötetet tett közzé Földes Anna a legendás *Irodalmi Ujság* (1950-1956) működéséről, miként ezt igen tisztességesen az alcím – Tanulmányok, portrék, dokumentumok – jelzi is. Földes Anna az egyetemről egyenesen a szerkesztőségbe került, s fiatalon nagy idők tanúja lett. 1952 őszén még a kultúrpolitika irányította „hivatalként” működő szerkesztőségbe vetették fel dolgozni, de amikor néhány hetes szilveszter szabadságáról a következő évben visszatért az *Irodalmi Ujsághoz*, már egy „műhely” felszabaduló és történelemcsináló szellemét tapasztalta meg. A változás folyamatát kereste, amikor majdnem fél évszázad múltán a bekötött újságok fellapozására vállalkozott. Az olvasás emlékeket hívott elő, az emlékek ellenőrzésére újraol-

vasta az évfolyamokat. Szemtanú maga is, s más szemtanúk kifaggatására is vállalkozott. Sajnos későn, mert igen kevesen élnek már az egykor meghatározó írók, publicisták közül. Az interjúkat elemzések és személyes visszaemlékezések közé illesztette a szerző.

Először az *Irodalmi Ujság* publicisztikájának elemzését végzi el Földes Anna. A lapot felsőbb politikai akarat hívta életre, mert a koalíciós korszak végével nem volt lehetőség az irodalom önszerveződésére. Az irodalom egy része alkalmazkodott, fiatalabb és alsóbb néposztályokból származó nemzedéke belső vívódással ugyan, de egyértelműen elfogadta egy időre – mert szemhatára nem terjedt még tovább – a keretet. De az irodalom tekintélyes része kiszorult a pályáról, alkalmi munkákra, gályapadra kényszerült. Róluk azonban itt nem eshet szó, mert a hetilaphoz közük nem volt. Földes Anna nem vállalkozhatott az irodalom vagy a sajtó egészének szemre-

vételezésére, de nem is jelzi a teljes színeképet, az ámyalatok viszonyrendszerét.

Mégis: könyve hiánypótló és megkerülhetetlen. Az utókor olvasója másként ugyan is nem tudhatná meg, miként, milyen áron jelenhetett meg Csoóri Sándor *Röpirat* című verse 1953 nyarán a hetilapban. Nem tudná, hogy a csatolt „optimista” vers – bár nem volt idegen a költő hitétől és reményétől, szerkesztői kívánságra, alku révén került a szülőfalujában tapasztalt keserőségekről tudósító lírai vádirat mellé. Pedig már Nagy Imre kormányprogramja után voltak, mire a másik, szerkesztőséget is megjárta vers nyomdafestékhez jutott, de a miniszterelnök pozíciója nem jelentett védelmet a bátor, szokatlanul nyers hangnak egy irodalmi orgánumban. Vagy megéri-e az utókor Zelk Zoltán bizonyosságot megkérdőjelező két sorát – *Szélfúttá levél a világ / De hol az ág? De ki az ág?* – ha nem nézi a keletkezés dátumát és a megjelenés helyét? Vagy gondolná-e egy ifjú Nemes Nagy Ágnes-rajongó, aki csak kötetben látja a verset, hogy a szinte átkokat mondó, meg nem bocsátó vers, a *Patak* a forradalom előtt alig egy hónappal jelent meg az *Irodalmi Ujságban*?

A szövegkörnyezet felidézésében van elévülhetetlen érdeme Földes Annának. S nemcsak ebben: a szövegek újraközlésében, egy külön ciklusban. A *Tallózás* címet viselő – félkötetnyi – szöveggyűjteményben szerzőnk ma már néhány nehezen hozzáférhető szöveget is közlétesz. Többek között Kuczka Péter *Nyírségi naplóját*, Háry Gyula *Miért nem szeretem?* című, népszerűbb címén a Kucsra elvtársról szóló publicisztikasorozatának éppen azt a darabját, amely Rajk Lászlóék tragédiába illő, kulisszák között zajlott temetésének napján jelent meg. Az első közzétett dokumentum Szabó Pál *Írói magatartás és felelősség* című írása 1953 nya-

ráról. Ennél visszább nem hátrál az időben, mert nem akar senkit, utólag sem, megszegyeníteni. Ami kritikája a többiekkel szemben van, azt saját szövegébe, elemzésébe illeszti, de elegánsan bevallja, melyik az az írás, amelyet utólag maga is szégyell. A szöveggyűjtemény így bizony félképet mutat; valóságot, de kevesebbet a teljes folyamatnál, nem helyettesíti az indulástól fogva a korszak belső határait is jobban jelző, remélt *Irodalmi Ujság* antológiát. Ez utóbbi persze késik, talán soha nem is készíti el senki. Ma inkább annak a tudományosan akár még meg is indokolható vállalkozásnak van olvasói keletje, amely az *Agitatív antológiaköltészet Magyarországon 1945-1956* címet viseli, s mely nemrégiben jelent meg. (Tegyük hozzá: súlyos félreértéseket, tévedéseket is tartalmazva.) Magára adó kutató egyre inkább hátrál, a jelenségek és tények mögött azok mozgatóját keresi, nem áll meg a nyers és póre dokumentumnál.

Van azonban olyan dokumentum, amely sajtótörténeti érvényű, kinagyítható és kinagyítandó önmagában is. Ez pedig az *Irodalmi Ujság* 1956. november 2-i száma, élén Németh László esszéjével, az *Emelkedő nemzettel*, benne Illyés Gyula korszakos versével, az *Egy mondat a zsarnokságról* című antológiadarabbal. Földes Anna kötetében található egy facsimile, a négyoldalas példány újrakiadása. Fontos szemléltetőeszköz, helyes döntés volt közreadása.

A kötet fűzése azonban gyalázatos, lapjaira esik szét már az első olvasáskor. Pedig az, aki a korszak sajtótörténetének megírására vállalkozik, sokat forgatja majd. (*Földes Anna: Az Irodalmi Ujság könyve. Tanulmányok, portrék, dokumentumok. Széphalom Könyvműhely – Új Kézirat Kiadó, Budapest, 2001, 398 p.*)

Széchenyi Ágnes

kandidátus, irodalomtörténész